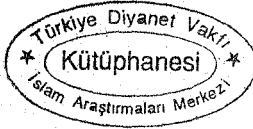

ISSN : 1301-1197

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

1. Sayı

SİVAS - 1996

KUR'AN'IN IŞIĞINDA İSLAM'A DAVET

Arş. Gör. Hüseyin YILMAZ*

1. Dâvetin Önemi

Allah (c.c.), insanları ve cinleri sadece kendisine kulluk etsinler diye yaratmış,¹ kendisine yapılacak olan kulluk görevinin ne olduğunu ve nasıl yapılacağını, insanlar arasından seçmiş olduğu peygamberlere vahyetmek suretiyle insanlığa bildirmiştir. O, her ümmete dâvet edici bir peygamber görevlendirerek² bütün insanlığı ilâhî rahmetiyle kuşatmıştır. Peygamberlerin tevhid dînine dâvet mesajları, insanların bazıları tarafından kabul görürken, bazıları da bu dâveti reddederek, dâvet önderleri olan peygamberlere karşı mücadele etmişlerdir.

İnsanlığı irşad için gönderilen peygamberler, gönderildikleri kavim ve milletleri Allah'a, imana ve ibadete çağırılmışlardır. Kur'an-ı Kerim onların bu dâvetlerinden şöyle bahseder : "Andolsun biz Nuh'u kavmine peygamber gönderdik. O : Ey kavmim Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka Tanrınız yoktur... dedi".³ "Ad'e kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki : Ey Kavmim ! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka Tanrınız yoktur...".⁴ "Semud (kavmine)'e kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki : Ey kavmim ! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka hiç bir Tanrınız yoktur, size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir...".⁵ "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki : Ey kavmim ! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka Tanrınız yoktur...".⁶ Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.v.) için de : "Ey Peygamber, biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdecî ve bir uyarıcı, Allah'ın izniyle, bir dâvetçi ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik".⁷ "Sen (insanları) sadece Rabb'ine dâvet et..."⁸ buyrulmuştur. İnsanlığa son din olarak gönderilen İslâm'ın ilk dâvetçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. "Ey Resül ! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır..."⁹ "... Rabbine dâvet et. Sakın müşriklerden olma." ¹⁰ "Ey (örtüsüne) bürünüp sarınan (Resûlüm) ! Kalk ve insanları uyar." ¹¹ Bu ve benzeri ayetler Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dâvetle görevlendirildiğini göstermektedir.

* C.Ü. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı Arş. Görevlisi

¹ Zâriyat 51/56.

² Yunus 10/47.

³ A'raf 7/59.

⁴ Hûd 11/50.

⁵ A'raf 7/73.

⁶ A'raf 7/85.

⁷ Ahzab 33/45

⁸ Hacc 22/67.

⁹ Mâide 5/67.

¹⁰ Kasas 28/87.

¹¹ Müddessir 74/1,2.

Ancak İslâm'a dâvet, sadece Hz. Peygamberle sınırlı değildir, onun şahsında bütün ümmet dâvet etmekle mes'uldür. Çünkü peygambere hitapta esas olan, onun ümmetinin de bu hitaba dahil olmasıdır. Allah (c.c.), dâvet gibi yüce bir görevde müslümanları peygambere ortak kılmakla şerefleştirmiştir. Müslümanların bu görevle şerefendirilmesi, sadece Peygamber (s.a.v.)'in şahsında kendilerine yapılan hitaptan anlaşılmaz. Bununla beraber, doğrudan İslâm ümmetine hitap eden ayetler de vardır.¹² "Sizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."¹³ "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten sakındırır ve Allah'a inanırsınız..."¹⁴ ayetleri bunlardan bazılarıdır.

İlk insan Hz. Adem (a.s.)'den itibaren bütün Peygamberlere ve onlara inananlara bir görev olarak verilen dâvet, insanlara Allah'ı tanıtmak, O'ndan başkalarına tapmayı reddederek O'nun yegane Rabb olduğunu bildirmek ve sadece O'na kulluk yapmalarını benimsetmek içindir.¹⁵ Bununla da kalmayıp, ister dünya ile, isterse ahiret ile ilgili olsun, İslâm'ın kapsamına giren her hususta insanları aydınlatmak dâvettir. İslâm'ı kabul edenlerden tutun da, müslüman gibi görünen münafık, ehl-i kitap, müşrik ve her sınıftan gayrimüslimler dâvete muhâtaplıdır.¹⁶

İnsanlara yapılacak olan dâvet, amellerin ve sözlerin en güzeldir.¹⁷ Bu şerefli görev, müslümanları diğer milletlerden daha hayırlı kılan bir vasıftır. Çünkü İslâm, müslümanın sadece kendi müslümanlığıyla yetinmesini yeterli görmemiş, İslâm'dan habersiz yaşayan kimselerin de İslâm nimetinden istifade etmeleri için onları dâvetle mükellef kılmıştır. Allah yeryüzünde zulmün ve fesadın hüküm sürmesini değil, iyilik ve hayrın hakim olmasını ister. O, yeryüzüne iyiliği ve hayrı hakim kılmaya müslümanların vasıtasıyla gerçekleştirmeyi istemiştir. Müslümanlar da Allah Teâlâ'nın kendilerine bahsettiği bu yüce görevin şuûruna varmışlar, ve bu sayede Mekke topraklarında filizlenen İslâm'ı, kısa zamanda dünyanın gündemine getirmeyi başarmışlardır.

Allah Teâlâ, iyiliği emredip, kötülükten sakındırmayı iman ile denk tutmuş, '*emr bi'l-ma'ruf ve nehy 'ani'l-münker*'i (iyiliği emr, kötülükten sakındırma) terkedenlerin lânetlendiğini belirtmiştir. Şu ayet bu gerçeğe işaret eder : "*İsrâil oğullarından olup da küfredenlere Dâvûd'un ve Meryem oğlu İsa'nın diliyle lânet olunmuştur. Bunun sebebi, isyan etmeleri ve aşırılığa sapmalarıydı. Onlar, işledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Andolsun yaptıkları ne kötüdür !*"¹⁸

Tarihin bir çok zamanlarında olduğu gibi günümüzde de batıl inançlar yeryüzüne yayılmakta, Hakk'ın hakimiyetinin sağlanması konusunda müslümanların gözünü korkutmaya devam etmektedir. Bu durum, bazı müslümanların : "Batıl yeryüzüne yayılmıştır, artık Allah'a dâvet fayda vermez. Müslümana düşen, başkalarını bırakıp önce kendi nefsinin korumasıdır." gibi mesnedsiz bir şüpheye düşmelerine neden olmuştur. Halbuki müslümanın en önemli vazifelerinden biri şüphesiz Allah'a dâvettir. İnsanların, yapılan dâveti kabul edip etmemeleri ihtimali bu durumu değiştirmez. Çünkü hidayet Allah'dandır. Allah'ın sapıttıklarını kimse hidayete erdiremez.¹⁹ Allah (c.c.), bazı şüpheler sebebiyle dâveti terkeden geçmiş milletlerin acı akıbetlerini şu şekilde bildirmektedir : "*Hani içlerinden bir topluluk : 'Allah'ın helak edeceği, yahut şiddetli bir şekilde azab edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ? ' dedi. (Öğüt verenler) dediler ki : 'Rabbimize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz)'. Onlar kendilerine yapılan uyarıları unuttunca*

¹² Zeydan, Abdülkerim, İslâm Dâvetinin Esasları, Terc : Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut, Risâle yay., İstanbul, 1988, s. 11.

¹³ Al-i İmran 3/104.

¹⁴ Al-i İmran 3/110.

¹⁵ Kutub, Seyyid, Meâlimu fi't-Tarîk, ysz, 1968, s. 46.

¹⁶ Önkal, Ahmet, Resûlullah'ın İslâma Davet Metodu, Hayra Hizmet Vakfı yay., Konya, 1981, s. 4.

¹⁷ Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, VI, 4207.

¹⁸ Mâide 5/78-79.

¹⁹ Nisâ 4/88; A'raf 7/178, 186; Râd 13/33; Kehf 18/17; Zümer 39/23.

*biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azab ile yakaladık"*²⁰

"Allah (c.c.) bu ayetle üç gruba ayrılan bir şehrin ahalisinin durumunu haber vermektedir. Gruplardan birincisi cumartesi yaşağını çiğneyerek balık avlamış ve günaha düşmüş, ikinci grup günah işleyenlere va'z ederek onları günahdan nehy etmiş, gruplardan üçüncüsü de sükut ederek hiç bir şeye karışmayarak onların kötülüklerine engel olmamışlar. Üstelik engel olanlara da "Allah'ın kendilerini helak edeceği veya çetin bir azab ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz ? Sizin onları sakındırmanız boşunadır" demişler. Nehyedenler de : "Rabbimize karşı bir mazeretimiz bulunsun" demek suretiyle onlara gerekli cevabı vermişler. Yani iyiliği emr, kötülükten sakındırma hususunda Rabbimize mazeret beyan edelim diye onların kötülük yapmalarına mânî oluyoruz. Biz dâvetimizi yaparsak belki bu inkârcı grup, içinde buldukları inkârlarından vazgeçip tevbe ederler, Allah da tevbelerini kabul ederek onlara dâvetimizi benimsetmek sûretiyle merhamet eder."²¹

Görüldüğü gibi, batıl bir yaşantı sürdüren insanları Allah'a ve O'nun ilâhî düzenine dâvet etmenin temelinde, insanların kurtuluşunu arzu etme düşüncesi yatmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ashabıyla birlikte her türlü sıkıntıya katlanarak yirmiüç yıl boyunca yapmış olduğu dâvetin temelinde de yine aynı düşünce vardı. Şu hadis-i şerif, insanlığa doğru yolu gösterme hususunda müslümanları teşvik etmektedir : "*Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, bu çağrıya uyanların sevabı kadar sevap verilir; bununla beraber onların sevabından da hiç bir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de ona uyanların günahı kadar günah verilir; bununla beraber ona uyanların günahlarından hiç bir şey eksilmez*".²²

Hz. Peygamber (s.a.v.), Hayber'in fethi için İslâm ordusunun hazırlandığı sırada sancağı Hz. Ali'ye vererek şöyle demişti : "*(Ya Ali) onların yanlarına kadar ağır ağır yürü, sonra onları İslâm'a çağır ve üzerlerine vâcip olan ilâhî hakları onlara söyle. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın bir kimseye senin vasıtanla hidayet vermesi, senin için (sürü sürü) kırmızı develere malik olmaktan daha hayırlıdır*".²³

Ayet ve hadisler gösteriyor ki, insanlara doğruyu göstermek, hakkı tavsiye etmek, müslümanlar için bir görevdir. Bu görevi yerine getirenler sevapla müjdelendikleri gibi, yerine getirmeyenler de azapla korkutulmaktadırlar. İnsanların kurtuluşu için kendi mensuplarına bu kadar şerefli bir görevi bahşeden bir başka sisteme rastlamak mümkün değildir. Başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere onun yolundan giden bir çok müslüman, İslâm'ın kendilerine bahşettiği bu yüce görevi benimsemişler, her türlü fedâkârlıklara katlanarak, insanlığın kurtuluşu için İslâm'ı dünyanın dört bir yanına taşımışlardır. Günümüz müslümanlarına düşen, İslâma dâveti görevlerin en şerefli si bilip, bu uğurda gerekli azim ve fedâkârlığı göstermektir. Çünkü insanlığın kurtuluşu bunda yatmaktadır.

2. Dâvetin Sebepleri

Allah Teâlâ, yeryüzünün halifesi olarak gönderdiği²⁴ insanoğlunu en güzel ve en üstün bir varlık olarak yaratmış²⁵ olmasına rağmen, insan aklı her zaman kendisi için iyi ve kötüyü, faydalı ve zararlı olan şeyleri seçmekte güçlük çeker. Çünkü aklın anlayış gücü sınırlıdır. İnsan sadece akılla hazır şerden, ma'rufu münkerden ayıramayacağından, fert ve toplumun düzelmesini veya bozulmasını hazırlayan etkenleri de bilemez. Bu durum, dünya ile ilgili işlerde olduğu gibi âhirete ait işlerde de söz konusudur. İnsan geleceği hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığı için ilerde

²⁰ A'raf 7/164-165

²¹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Dâru'l-Fikr, 1400/1979, III, 239.

²² Müslim, İlim 16, IV, 2060.

²³ Buhârî, Meğazî 38, V, 77; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe 34, IV, 1872.

²⁴ Bakara 2/30; Sâd 38/26; En'am 6/165; Yûnus 10/14.

²⁵ İsrâ 17/70, Tîn 95/4.

olabilecek işlerin zarar ya da fayda getireceğini tahmin edemez.²⁶ Bu sebeple, insana hayatta doğruyu gösterecek hidayet önderlerine ihtiyaç vardır. Çünkü hayatın her noktası barış ve esenliğe muhtaçtır. Bu barış, bütün kavim ve kitleleri içine alan evrensel bir barış olmalıdır. Bu nedenle Allah (c.c.), Hz. Adem'den itibaren insanlığın huzurunu temin edici peygamberler görevlendirmiştir. Son olarak da bu alemi cahiliye karanlığından İslâm'ın aydınlığına çıkarmak için Hz. Muhammed (s.a.v.)'i göndermiştir. İşte, insanlık tarihi boyunca her kavime huzuru temin edici peygamberlerin gönderilmiş olması, ilâhî dine dâvetin gerekli olduğu hususunda en büyük delildir.²⁷

Her ne kadar insan aklı, belli ölçüler dahilinde iyiyi kötüden ayıracak bir kabiliyete sahip olsa bile, eşyanın hakikatini bilme imkânına sahip değildir. Çünkü onun gelecek hakkındaki bilgisi sınırlıdır. Üstelik insanın karakterinde aklın yolunu şaşırtacak çeşitli engeller de vardır. Nefis, bu engellerin başta gelenlerinden olup kötülüğü emreder.²⁸ Şehvet arzusu, öfke, çekememezlik, bencillik, mevki ve makam hırsı gibi etkenler insan aklının yolunu şaşırtmaya çalışan menfi unsurlardır. Şehvetin esâretine kapılıp bir an öfkelenen ve böylece bir çok cinayetlerin işlenmesine sebep olan, sonra da yaptıklarına pişmanlık duyan insanların mevcûdiyeti herkesin malumudur. Yine akıl bazan güzel gördüğü bir şeyi başka bir zamanda çirkin görebilir. Yahut bir insanın güzel gördüğünü başka bir insan güzel görmeyebilir. Neticede, toplumun fertleri arasında bir düzensizlik ve kargaşanın meydana gelmesi ihtimal dahilindedir.²⁹

O halde, akla yön tayin ederek kişi ve toplumun refahını sağlayıcı, insan üstü varlık tarafından gönderilecek olan ilâhî bir düzen ve sisteme ihtiyaç vardır. İşte Allah Teâlâ insanlığın muhtaç olduğu bu sistemi yerleştirmek için kutsal kitaplar ve peygamberler göndermiştir. Peygamberlerin bulunmadığı zamanlarda da bu görevi yerine getirme işini Allah (c.c.) müslümanlara vermiştir. "*Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir ümmet olsun...*"³⁰ ayeti, dâvetin müslümanlar için farz olduğunu göstermektedir.

Hz.Peygamber (s.a.v.), peygamberliği boyunca yakınlarından başlamak suretiyle insanları İslâm'a dâvet ederek müslüman ümmete örnek olmuştur. O, sadece fertleri dâvet etmekle yetinmemiş, devlet başkanlarına mektuplar yazarak teb'alarıyla birlikte İslâm'a girmelerini istemiş, böylece dâveti kiteselleştirmiştir.

Gerek Kur'an ayetleri ve gerekse Resûlüllah (s.a.v.)'in hadisleri ve yaşantısı, dâvetin müslümanlar için bir görev olduğunu belirtmesi açısından yeterlidir. Ayrıca İslâm sadece bir milletin değil, tüm insanlığın kurtuluşunu hedef alan bir dindir. Bu dinin peygamberini Allah (c.c.) alemlere rahmet olarak³¹ vasıflandırmıştır. Binaenaleyh alemlerin rahmeti ve insanlığın kurtuluşu ancak bu dinin, insanlığa duyurulmasıyla mümkündür.

3 Davetin Şekli (Metodu)

Bir fikrin ve bir inancın başkalarına kabul ettirilebilmesinde, o fikri ve inancı tebliğ edenin durumunun, anlatış tarzının, muhatabı tanıma ve takip edilen yöntemin büyük etkisi vardır. Aynı düşüncüyü farklı kimseler anlatınca neticenin de farklı olması gayet tabiidir. Şu halde insanları İslâm'a dâvet gibi mukaddes bir görev, rastgele değil de belirli bir usul takip edilerek yapılmalıdır.

Allah (c.c.), dâvetçilere metotlu çalışmayı emretmekte ve onlara dâvetin nasıl yapılacağı hususunda yol göstermektedir : "*(Resûlüm !)* Sen, (insanları) Rabbinin yoluna hikmet ve güzel

²⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Bekr, Zâdu'l-Meâd, 6.Baskı, Kuveyt, 1412/1991, I, 15; Saka, Şevki, Kur'an-ı Kerim'de Davet Metodu, Saha Neşriyat, İstanbul, 1991, s. 37.

²⁷ Önkal, a.g.e., s. 17; Şedîd, Muhammed, Resûlüllah'ın Dâvet ve C'hadî, Risâle yay., İstanbul, 1987, s. 13.

²⁸ Yusuf 12/53.

²⁹ Saka, a.g.e., s. 38-39.

³⁰ Al-i İmran 3/104.

³¹ Enbiyâ 21/107.

öğütle dâvet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et..."³² "Ehl-i kitapla mücadeleyi en güzel yol hangisiyse onunla yap..."³³ ve "De ki : işte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a (körü körüne değil) bir basiret üzere dâvet ediyorum. Ben de, bana tabi olanlar da böyleyiz."³⁴

Hız. Peygamber ve onun şahsında İslâm dâvetçilerine yol gösterme bakımından sadece bu ayetlerle yetinilmemiş, daha önceki peygamberlerin inanmayan kavimlerine karşı yaptıkları dâvet ve dâvet esnasında katlandıkları sıkıntılar kıssalar halinde anlatılmıştır. Şu ayet bu gerçeği açıkça dile getirmektedir: "Peygamberlerin haberlerinden, onunla kalbini tesbit edeceğimiz her çeşidini sana kısra olarak anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir".³⁵

Bu ayet-i kerime ile : "Geçmiş peygamberlerin, ümmetleriyle ilgili haberler ve aralarında cereyan eden her türlü tartışma, mücadele ve husûmetler, onların maruz kaldıkları eziyet ve iftiralara işaret edilmiş ve böylece Allah'ın inanmış bir toplumu nasıl zafere ulaştırdığı ve düşmanları olan kâfirleri de nasıl yardımsız bıraktığı haber verilmiştir. Kur'an'da anlatılan tarihi kıssaların hepsi, Hız. Peygamber ve ümmetinin kalbini takviye etmesi ve daha önceki peygamberlerden örnek almaları için zikredilmiştir".³⁶

Kur'an-ı Kerim ayetleriyle eğitim görmüş olan Allah Resûlü (s.a.v.), insanları İslâm'a dâvet hususunda yaşayışı, davranışları ve sözleriyle en uygun metod ve vasıtaları kullanmış, dâvet için görevlendirdiği ashâbına da bu hususta örnek olmuş, tavsiyeleriyle yol göstermiştir. "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz"³⁷ "İnsanlara (konuşurken) akll derecelerine göre hitâbediniz"³⁸ buyurarak günümüz insanının hararetle muhtaç olduğu tebliğ âdâbını ortaya koymuştur.

Dâvet yapacak olan müslüman, herşeyden önce Kur'an-ı Kerim'i iyi incelemeli, onun dâvet metodunu ve uslûbunu kavramalıdır. Çünkü Kur'an, insan fıtratına en uygun düşen bir yol takip ederek, kısa zamanda büyük bir din ve fikir inkılabını gerçekleştirmiştir. Bir fikir ne kadar iyi ve mükemmel olursa olsun, karşı tarafa plansız ve programsız, kaba bir uslupla anlatılmaya çalışılırsa, o fikrin fazla kabul görmesi beklenemez. Kabul görebilmesi için insan fıtratına uygun, kişinin ruh yapısı gözönünde bulundurularak akll ve ilmî ölçüler dahilinde açıklanması gerekir. İşte o zaman müsbet bir neticeye ulaşmak mümkün olabilir.

Aynı şekilde dâvetçi, yaşantısıyla en büyük dâveti gerçekleştiren Hız. Peygamberin sünnetini, O'nun eğitiminden geçmiş olan ashâbın yaşayışını, İslâm Hukukçularının içtihatlarını ve geçmiş müslümanların tecrübelerini gözönünde bulundurmalıdır. Bunların yanında tebliğ yapılırken takip edilecek metod, yer ve zamana göre muhatabın fizyolojik ve psikolojik durumuna uygun bir şekilde ayarlanmalıdır. İslâm'in koyduğu müsamaha sınırlarını aşmamak kaydıyla muhatabın durumuna uygun olacak biçimde tebliğ metodunda değişiklik ve yenilik yapılması, dâvetçinin başarısını daha da artıracaktır.

Gayrimüslimleri İslâm'a dâvet ederken şu hususların gözönünde bulundurulmasında fayda vardır :

1- Dâvetçi, dâvetini anlatmaya başlamadan önce ruhen, bedenlen ve ilmen kendisini dâvete hazırlamalıdır. Çünkü dâvet yerine getirilmesi gereken zor ve meşakkatli bir görevdir.³⁹ Bu görev

³² Nahl 16/125.

³³ Ankebut 29/46.

³⁴ Yusuf 12/108. Ankebut 29/46.

³⁵ Hûd 11/120

³⁶ İbn Kesîr. a.g.e., III, 587; Zeydan, İslâm Davetinin Esasları, s. 158.

³⁷ Buhârî, İlim 11, I, 25; Müslim, Cihad 6, III, 1358; Ebû Dâvûd, Edeb 17, II, 676.

³⁸ Ebû Dâvûd, Edeb 18, II, 676.

³⁹ Önkâl, a.g.e., s. 29.

büyük fedakârlıklara katlanmayı gerektirir. Bununla beraber İslâm'ın, onu dâvet edecek olan kişinin şahsında, olduğu gibi gerçekleşmesi şarttır. Bir şeye sahip olmayan bir kimsenin, onu başkasına veremeyeceği herkesin ma'lumudur. Kişinin inanmadığı şeye gerçekten dâvet yapması düşünülemez. İslâm ahkâm ve adabına gereği gibi bağlı olmayan, yahut İslâm ahkâmına bağlı olduğu halde bu bağlılığında ve dâvetinde samimi olmayan bir müslümanın yapacağı dâvetten iyi bir netice beklenemez.⁴⁰

Dâvetçi, İslâm'a dâvet adabıyla ilgili hükümleri iyice bilmelidir. Duygu ve heyecanlarına göre hareket ederek dâveti yürütmeye kalkışan kişi, ıslahtan çok ifsad eder, insanları İslâm'a yaklaştırıyım derken onların İslâm'dan uzaklaşmalarına sebep olabilir. Bu olumsuz sonuçta meydan vermemek için dâvet edecek olan müslümanın İslâmî eserlere başvurarak kendisini bilgilendirmesi gerekir.

2- Dâvet, Allah rızası ve müslümanın görevi olduğu için yapılmalı; karşılığında ücret, mevki ve makam gibi herhangi bir şey beklenmemelidir. Geçmiş peygamberler bu görevi sadece Allah rızası için yapmışlar ve dâvet ettikleri kavimlerine de şöyle demişlerdir : " *Buna karşılık sizden herhangi bir ücret istemiyorum; benim mükâfatım ancak Alemlerin Rabbine aittir.*"⁴¹ Mekke müşrikleri, Hz. Peygamber'in dâveti mal, mülk, makam ve şöret için yaptığını iddia etmişlerdi.⁴² Allah, onların bu iddialarının asılsız olduğunu Kur'an'da belirterek şöyle buyurmuştur : "*Ey Muhammed ! De ki : Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Kendiliğinden bir şey iddia eden kimselerden de değilim.*"⁴³ "... Benim ecrim Allah'a aittir. O herşeye şahiddir."⁴⁴

3- Dâvetçi, her şeyden önce insanları tevhide, Allah'ın varlığı ve birliğini kabûle çağırarak sûretiyle dâvete esastan başlamalıdır. Kur'an, dâvete ilk önce temelden başlayarak meseleyi kökünden halletme yoluna gitmiştir. Başlangıçta kötü adetleri ve zararlı alışkanlıkları yasaklamadığı gibi; oruç, zekat, cihad v.b. ibadetleri de ilk etapta farz kılmamıştır. Çünkü Kur'an'ın hitâbet ettiği toplum, bozuk bir inanç sistemi üzerinde yürüyordu. Kötü alışkanlıkları temele inmeden, yüzeysel olarak halletmeye çalışmak, boşu boşuna vakit kaybetmek demektir. Yine sağlam bir inanç sistemi oluşturmadan namaz, oruç, zekat gibi farz ibadetlerin emredilmesi hiç bir anlam taşımazdı.⁴⁵ Bu nedenle bütün peygamberler dâvetlerinde, insanların vicdanlarına tevhid akidesini yerleştirmeyi ve tağutlara inanmaktan vazgeçirmeyi ön planda tutmuşlardır. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şu ayetlerle dile getirmektedir :

"*Andolsun ki, biz her ümmete Allah'a ibadet edin ve putlara tapmaktan sakının diye bir peygamber gönderdik...*"⁴⁶

"*Senden önce hiç bir peygamber göndermedik ki ona : 'Benden başka ilâh yoktur; şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım.*"⁴⁷

Kur'an'ı Kerim'de itikada yönelik ayetlerin genellikle Mekke'de, ahkâm ayetlerinin ise Medine döneminde nâzil olması, toplumun itikâdî yapısının, gelişim düzeyinin dikkate alınmış olmasındandır. Kur'an-ı Kerim, Mekke'li müşriklerin şirk ve putperestliğine karşı açık deliller ileri sürerek onların çirkin inançlarını yermiş, onları Allah'ın birliğine, peygamberlere ve öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna iman etmeye dâvet etmiştir. Medine'de nazil olan ayetler ise, genel-

40 Bütî, Said Ramazan İslâm'a Davet Metodu, Terc : Said Şimşek, Madve yay., tsz., s. 15.

41 Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180

42 Saka, a.g.e., 89.

43 Sa'd 38/87.

44 Sebe 54/47.

45 Saka, a.g.e., s. 97.

46 Nahl 16/36.

47 Enbiya 21/25.

likle şer'î hükümlerin belirtilmesi ve tatbîki, ibâdet ve muamelatla ilgili hususlar üzerinde durmuştur.⁴⁸

4- Bazan dâvetçilerin ve dâveti kabul edebilecek olan kimselerin hayatî tehlikelerle karşı karşıya kalma ihtimali veya dâvetin engellenmesi söz konusu olabilir. Böylesi durumlarda dâvetin açıktan açığa değil de gizli yapılması daha isabetli olur.⁴⁹ Peygamber (s.a.v.) peygamberliğinin başlangıcından itibaren üç yıl boyunca dâvetini gizli yürütmüştür.⁵⁰ Daha sonra : "*Sana emrolunanı açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir*"⁵¹ ayeti nazil olunca, İslâm'ı açıkça tebliğ etmeye başlamıştır.⁵²

Dâvetin engellenmesine sebep olacak tehlike ve endişeler ortadan kalkınca, artık dâvetin açıktan açığa yapılması gerekir.⁵³ Çünkü dâvetin muhatabı bütün insanlardır. Ancak, insanlar İslâm'a dâvet edilirken rastgele değil de, belirli bir yol takip edilmelidir. Hz. Peygamberin risaletinin üçüncü yılında nazil olan "*(Önce) en yakın akrabamı uyar*"⁵⁴ ayeti, davete akraba ve yakınlarından başlanacağı hususunda güzel bir yöntem tayin etmektedir.

5. Dâvet, "hikmet" ve "güzel öğüt"le yapılmalıdır. Allah (c.c.) :

"*İnsanları Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır, onlarla en güzel bir ushupla tartış...*"⁵⁵ buyurmuştur.

Şu halde İslâm'ı tebliğ etmek isteyen kimse şu iki şeyi gözönünde bulundurmamak zorundadır : "*Hikmet*" ve "*güzel öğüt*". Hikmet, dâvetçinin körü körüne değil de, muhatabın durumunu ve şartlarını gözönüne alarak tebliğ yapmasıdır. Hikmet, muhatabın zihin ve yeteneklerinin hesaba katılarak mesajın uygun miktar ve zamanlarda güzel bir ushupla iletilmesini gerektirir. Bu nedenle dâvet eden kişi; acelecilik, duygusallık ve tepkisizlikle işi zora koşarak hikmetin sınırlarını aşmamalıdır. Öğüt ise; kişinin muhatabını sadece mantıkî yollarla değil, aynı zamanda duygularını cezbederek, azarlama ve zorlamaya başvurmaksızın tatlılıkla inandırmaya gayret etmesidir. Dâvetçi, iyi niyetten veya bilgisizlikten kaynaklanan hatalar üzerinde durmadan, insan fitratında var olan kötülük aleyhindeki duyguları nasihatle karşısındaki insanda uyandırmaya çalışmalıdır. Zira öğüt vermedeki yumuşaklık, çoğu zaman katı kalpleri bile doğru yola getirerek birbirinden nefret eden gönülleri kaynaştırır.⁵⁶

Bazı kimseler hikmet ve güzel öğütten anlamazlar, her türlü delil önlerine apaçık serilse bile yine de kabule yanaşmazlar. Çünkü insanların nefislerinde kendilerine has gurur ve inatları vardır, bunlardan kolaylıkla vazgeçemezler. Böylesi kimselerle mücadele etmek lazımdır. Ancak bu mücadele katı bir ushupla yahut kınayarak değil, yumuşak ve iyi davranmak suretiyle en güzel yolla yapılmalıdır.⁵⁷ Böylece muhatap, dâvetçinin amacının tartışmada üstün gelmek olmadığına kanaat getirebilmeli ve tek amacın gerçeği bulmak olduğunu anlayabilmelidir.⁵⁸

Münakaşa ve mücadelede dikkat edilecek en önemli husus, peygamberlerin yolunu takip etmektir. Onlar muhataplarıyla mücadele ederken her türlü aşırılık ve seviyesizlikten uzak durmuş-

⁴⁸ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Türkiye Diyanet Vakfı yay., 8. Baskı, Ankara, 1991, s. 62.

⁴⁹ Önkal, a.g.e., s. 31.

⁵⁰ İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesâr, Sîretü'l-bni İshak, Konya, 1401/1981, s. 126.

⁵¹ Hier 15/94.

⁵² İbn İshak, a.g.e., s. 126.

⁵³ Önkal, a.g.e., s. 31.

⁵⁴ Şuara 26/214.

⁵⁵ Nahl 16/125.

⁵⁶ Kutub, Fî-Zilâli'l-Kur'an Daru'ş-Şuruk, 10. Baskı, Beyrut, 1402/1981, IV, 2202; ayrıca bkz : Mevdüfî, Ebu'l Alâ, Tefhîmu'l-Kur'an, Terc. Komisyon, İnsan yay., 2. Baskı, İstanbul, 1991, III, 70-71.

⁵⁷ Zemahşerî, Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşaf an Hakâiki't-Tenzil, Kudüs, 1413/1992, Kudüs, 1413/1992, II, 244.

⁵⁸ Kutub, Fî-Zilâli, IV, 2202.

lar, fayda mülâhaza etmedikleri durumlarda kat'iyyen kısır çekişme ve tartışmalara yanaşmamışlardır. Zaten usûlüne ve metoduna uygun olmayan, ayet-i kerîmenin öngördüğü hikmet ve güzel yolla yapılmayan, ahlâk ölçülerini aşan usulpla mücadele, faydadan çok zarar getirir.⁵⁹ Allah (c.c.)'ın Hz. Peygamber'e yapmış olduğu şu hitap da bu gerçeğe işaret etmektedir :

"...(Ey Muhammed !) Eğer sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi..."⁶⁰

Demek ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) İslâm'ı insanlara anlatırken kaba sözlü, katı kalpli ve şiddetli bir usulpla hitap etmiş olsaydı etrafından dağılıp gideceklerdi.⁶¹ Çünkü katı kalpli ve kaba tutumlu olan kimsenin etrafında kalpler birleşmez ve çevresinde duygular toplanmaz. İnsanın fitratında, şefkati üstün bir gözetime, güler yüzlü bir hoşgörüyü, kuşatıcı bir sevgi atmosferine, bilgisizlik, zayıflık ve eksiklikleri dikkate almayan bir yumuşaklığa dâimi bir istek vardır. Bununla beraber, kendilerine karşılıksız olarak veren, üzüntüleriyle ilgilenen, yanında dâima şefkat, merhamet, hoşgörü, sevgi ve hoşnutluk buldukları büyük bir kalbe muhtaçtırlar. İşte Resûlüllah (s.a.v.)'ın kalbi böyleydi ve insanlarla birlikte bu şekilde yaşıyordu. Bir kerecik olsun kendi şahsı için insanlara kızmadı; iyilik, şefkat ve sevgiyle onları sardı.⁶² Böylece İslâm, dünya tarihinde eşine ratlanmayan bir hızla yayıldı.

6- Dâvetçi, bazan kendisini birşey zanneden dik kafalı, güzellikten anlamayan, gözünü dünyalıklar bürümüş tiplerle karşılaşabilir. Bu gibilerine nasihat edersiniz, anlamaz; delil getirirsiniz, dinlemez; kendi haline bırakırsanız, hırçınlaşır, etrafa fitne saçar. İşte böyleleri kimselere, anlayacakları dilden hafif bir tehdit, aşırı olmamak kaydıyla sert bir tavır gerekebilir.⁶³ Kur'an'da bu tür davranışlara rastlamak mümkündür.

Süleyman (a.s.) Sebe melîkesi'ne : "*Bana baş kaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin*",⁶⁴ diye bir mektup yazarak tevhid dinine dâvet eder. Ancak Melike ve idareçileri : "*Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk senindir artık ne buyuracağımı sen düşün*"⁶⁵ diyerek tehditvâri bir usulpla Süleyman (a.s.)'a cevap verirler. Bu cevap karşısında Süleyman (a.s.) uslubunu biraz sertleştirerek Melike'nin elçisine : "*(Ey elçi !) Onlara dön; iyi bilsinler ki kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak hor ve hakir bir halde oradan çıkarırsız*"⁶⁶ diyerek Sebelileri ikaz etmiştir.

Şu halde, dâvet açısından fayda mülâhaza edildiği takdirde muhataba anlayacağı şekilde birazcık sert davranmak sûretiyle etrafa fitne ve fesad yaymasına mani olmak yerinde bir harekettir.

7- Dâvet, fertlere ayrı ayrı yapılacağı gibi, krallara, devlet başkanlarına elçi ve mektuplar göndermek suretiyle, teb'¹asıyla birlikte İslâm'a girmeleri istenerek de yapılabilir. Hz. Muhammed dâvetin ilk yıllarında akraba ve yakın arkadaşlarından başlayarak insanları fert fert İslâm'a çağırıyordu.

Peygamber (s.a.v.), İslâm'ı tebliğin Mekke döneminde sadece Mekkeli'leri dâvet etmekle yetinmiyor, bunun yanında dışardan Mekke'ye gelen insanları da batıl inançlarını terk edip İslâm dinine çağırıyordu O zamanlar Mekke, dînî bir merkez halindeydi ve Arabistan'ın dört bir yanından putperest Araplar hac görevlerini yerine getirmek için buraya geliyorlardı. Mekke dışındaki

⁵⁹ Önkal, a.g.e., s. 33.

⁶⁰ Al-i İmran 3/159.

⁶¹ Kâsımî, Muhammed Cemalüddin, Mehasinü't-Te'vil, ysz., 1377/1957, IV, 1020.

⁶² Kutub, Fi-Zilâl, I, 500-501.

⁶³ Önkal, a.g.e., s. 34.

⁶⁴ Neml 27/31.

⁶⁵ Neml 27/33.

⁶⁶ Neml 27/37.

Yılmaz

Arapların Mekke'ye gelişleri, sadece hac mevsimiyle sınırlı değildi; haram aylardan olan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarındaki barış devresinden yararlanarak Mekke yakınlarında kurulan panayurlara da ticarî maksatlarla gelenler oluyordu.⁶⁷ Peygamber (s.a.v.), gelen bu kabilelere, kendisinin Allah'ın Resûlü olduğunu takdim ediyor ve onları İslâm'a dâvet ediyordu.⁶⁸

Hicretten sonra Medine'de İslâm devleti kurulunca, fertlerin İslâm'a dâvet edilmesi devam etmekle beraber, Peygamber (s.a.v.), komşu devletlerin kral ve başkanlarına mektup ve elçiler göndermek suretiyle teb'alarıyla birlikte İslâm'a girmelerini istedi. Bu maksatla Dıhye b. Halîfe el-Kelbî'yi, Rum Kralı Kayser'e; Abdullah b. Huzâfe'yi, İran Kralı Kısra'ya; Amr b. Ümeyye'yi, Habeşistan Kralı Necâşî'ye; Hâtib b. Ebî Beltea'yi, İskenderiye Kralı Mukavkis'a; Amr b. As'ı, Umman Kralları Ceyfer ve İyaz'a (...) ⁶⁹ İslâm'ı tebliğ için elçi olarak görevlendirmiştir.⁷⁰

Demek ki, şartlar müsait olduğu takdirde devlet başkanlarına mektuplar yazıp elçiler gönderilerek İslâm tebliğ edilebilir. Binaenaleyh bu kimseler, halkın ileri gelenleri olup halk üzerinde nüfuz ve otoriteye sahiptirler. Bunların etrafında bürokrat denilen üst düzey yetkililer vardır ki, bunların da halka tesir etmesi söz konusudur. Bu itibarla, başkan ve bürokratların İslâm'ı kabul etmeleri, halkın çoğunluğunun müslüman olmasına yardımcı olacaktır.

8- Dâvetçi, muhatabının sahip olduğu inancı hakkında bilgi sahibi olmalı, onun inancını gözönünde bulundurarak tebliğ yapmalıdır. Çünkü herkesin hastalığı farklı olduğundan tedavisi ve ilacı da farklıdır.

Allah-u Teâlâ, ehl-i kitabı tevhid inancına dâvet ederken, genellikle yumuşak bir üslup kullanarak onları rahatsız ve rencide edici ifadelerden sakınmıştır. ⁷¹ Onların itikadî yapısını gözönüne alarak, tatmin edici delillerle akıl ve mantıklarına hitâb etmiştir. Allah'a oğul isnad etmek suretiyle doğruluktan ayrılmış bu topluluğa gönül okşar gibi, incelik ve hassasiyetle yaklaşılması hususunda Peygamberine şu şekilde tavsiyede bulunmuştur :

*"(Resûlüm !) De ki : Ey Ehl-i Kitap ! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz : Allah'dan başkasına tapmayalım; O'na hiç bir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman : Şahit olun ki biz müslümanlarız ! deyiniz"*⁷²

Ehl-i Kitapla Müslümanlar arasındaki müşterek şey, kitaplarının aynı kaynaklı olmasıdır. Yani Tevrat, İncil ve Kur'an'ın ilâhî kitap olduklarında ve getirmiş oldukları şeriatlarında bir ihtilâf söz konusu değildir.⁷³ Bu itibarla müslümanlar ehl-i kitabı dâvet ederken asgarî müşterek oldukları hususları gözönünde bulundurmalıdırlar.

Eğer dâvetin muhatapları kendi elleriyle yapmış oldukları putları Allah'a ortak koşacak kadar bozuk bir inanç sistemine saplanmışlarsa, dâvetçinin ona yaklaşımı, ehl-i kitaba olan yaklaşımından tabii ki farklı olacaktır. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'in takip ettiği metod, dâvetçi açısından çok mühimdir. Kur'an-ı Kerim, başlangıçta müşriklerin inançlarını tenkit etmeden, bu inançların zayıf ve kötü yönlerini açıklayarak, insanı ve kâinatı yoktan var eden, her şeye gücü yeten, Hakim-i mutlak ve Rabbülâlemin olan Allah'ın varlığı ve birliği üzerinde durmuştur. Karşı tarafın nefsinin kabartıp kızmasına sebep olacak şeylere başlangıçta yer vermeyerek, onları İslâm ile inançları arasında muhâkemeye dâvet etmiştir. İlk nazil olan ayet ve sûreler incelendiğinde bu husus farkedil-

⁶⁷ Kapar, M.Ali,Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti, İlim yay.,İstanbul,1987, s. 110.

⁶⁸ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, es-Sîretü'n-Nebeviyye, 3. Baskı, Beyrut, 1391/1971, II, 63-64.

⁶⁹ İbn Hişam, a.g.e., IV, 254.

⁷⁰ Bu konuda geniş bilgi ve mektupların muhtevâsı için bkz: Hamîdulah, Muhammed, Mecmuatu'l-Vesâikr's-Siyâsiyye, 3. Baskı, Beyrut, 1389/1969, s. 74-103; Kandehlevî, M. Yusuf, Hayatü's-Sahabe, Divan yay., İstanbul, 1991, I, 106-125.

⁷¹ Saka, a.g.e., s. 192.

⁷² Al-i İmran 3/64.

⁷³ Alüsfî,ŞahabeddinSeyyidMuhammed,Rûhu'l-MeânîFi Tefsiri'l-Kur'an-i'l-Azim ve Sebi'l-Mesani, Beyrut, tsz, III, 193.

mektedir. İlk nazil olan surelerden, Alak, Kalem, Müzzemmil, Müdessir, Leheb, Tekvîr, A'lâ, Leyl, Duhâ ve takib eden surelerde⁷⁴ müşriklerin inanç sistemlerinin bozukluğuna ve putlarının âcizliğine hiç değinilmeden, Alah Teâlâ sıfatlarıyla tanıtılmıştır.⁷⁵

"(Resûlüm) De ki : Size gökten ve yerden kim rızık veriyor ? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (hakim) bulunuyor ? Ölüden diriye, diriden ölüyü kim çıkarıyor ? (Her türlü) işi kim idare ediyor ? 'Allah' diyecekler. De ki : öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz ?"⁷⁶

"İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır ? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz ?"⁷⁷

Bu ve benzeri ayetler⁷⁸ gösteriyor ki, Kur'an-ı Kerim, müşrikleri düşünceye ve aklî muhakemeye sevk ederek, onların inançlarının doğruluktan ne kadar uzak olduğunu ortaya koymaktadır.

Dâvetçinin karşılaşacağı inanç gruplarından biri de münâfıklardır. Münafıklar, ne müşrikler gibi açıktan açığa putlara tapıyor, ne de ehl-i kitap gibi açıkça Allah'a oğul isnad ediyorlar; bunlar dışardan müslüman görünüp, îman ile küfür arasında şüphe ile bocalayıp durmaktadırlar. Menfaatlerine göre bazan kâfirlere, bazan da mü'minlere meylederek⁷⁹ Allah'ı ve inananları aldatmaya çalışırlar.⁸⁰ Bu gibi insanları dâvet etmek için özel yeteneklere ihtiyaç vardır.

"Hz. Peygamber (s.a.v.), hayatı boyunca münâfıklara karşı özel bir strateji uygulamış ve onlarla iyi geçinmeye gayret göstermiştir. Şu hâdise bu noktayı belgeleyen en açık örneklerden biridir : Hz. Peygamber'in Beni Mustalik savaşından dönüşü sırasında, münafıklardan Abdullah İbn Übey İbn Selül, Hz. Peygamber ve müslümanlar hakkında şöyle demişti : "Şayet Medine'ye dönerssek and olsun ki, şerefli ve kuvvetli olanlar zayıf olanları oradan çıkaracaktır."⁸¹ Bu ifadeyle kendilerinin şerefli ve güçlü olduğunu, müslümanların ise güçsüz olduğunu söylemiştir. Bu söz, Hz. Peygambere ve müslümanlara ulaştınca Hz. Ömer, Abdullah İbn Übey İbn Selül'ün derhal öldürülmesini istemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber:"Nasıl olur ya Ömer; Halk, Muhammed arkadaşlarını öldürüyor diye konuşmaz mı?" diyerek bu teklifi uygun bulmamıştır. Çünkü o günlerde Abdullah İbn Übey, kavmi arasında hatırı sayılır bir kişiydi. Fakat bu hadiseden sonra Abdullah İbn Übey ne zaman bir olay çıkaracak olsa, kavmi ona kızıyor ve onu azarlıyordu (...) Hz. Peygamber, münafıklarla aynı şehirde beraberce yaşıyordu. Ashabı içerisinde Huzeyfe'den başka hiç kimseye münafıkları bildirmemişti. Bundaki pek çok hikmetten birisi de şudur : Eğer münafıkları ashâbına bildirmiş olsaydı, müslümanlarla münafıklar arasında bir çok hadise çıkabilir ve neticede bu bir iç savaşa dönüşebilirdi. Çünkü bütün müslümanlar münafıklara karşı Hz. Peygamber kadar müsamahakâr olmayabilirdi".⁸²

Şu halde münafıkları İslâm'a dâvet özel yetenek istemektedir. Peygamber (s.a.v.), onların zahiren müslüman görülmelerini kabul etmek, iç durumlarını Allah'a havale ederek onlarla ilim ve delille cihad etmekle emrolunmuştur.⁸³ Allah (c.c.), Peygamberine münafıklardan yüz çevirme-

⁷⁴ Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, el-İtkân fi Ulûmî'l-Kur'an, Dâru'l-İhyâi'l-Ulûm, 2. Baskı, Beyrut, 1412/1992, I, 32.

⁷⁵ Saka, a.g.e., s. 113.

⁷⁶ Yûnus 10/31.

⁷⁷ Yûnus 10/32.

⁷⁸ En'am 6/95-104; Fussilet 41/53; Kâf 50/6-8; Yâsin 36/37, 38 79Bkz : Râzî, Fahrüddîn, Mefatihü'l-Ğayb (et-Tefsiru'l-Kebir), I.Baskı,1357/1938, II, 58-70.

⁷⁹Bkz:Râzî,Fahrüddîn,Mefatihü'l-Ğayb(et-Tefsiru'l-Kebir), I.Baskı,1357/1938, II, 58-70.

⁸⁰ Alûsî, a.g.e., V, 177; Saka, a.g.e., s. 196.

⁸¹ Münâfikûn 63/8.

⁸² Saka, a.g.e., s. 198-199; Hadis için bkz: Müslim, Münâfikûn I, IV, 2140.

⁸³ İbn Kayyim, Zâdu'l-Me'âd, III, 159; Kâhtânî, Muhammed b. Said, İslâm'a Göre Dost ve Düşman,Terc: Harun Ünal, Yasın yay., İstanbul, 1991, s. 287.

sini,⁸⁴ onlara katı davranmasını,⁸⁵ ruhlarına tesir edecek belâğatli sözler söyleyerek tebliğ etmesini⁸⁶ emretmiştir.

9- Dâvetçinin İslâm'ı tebliğ edebilmesi için sıhhatli bir vücûda ve kendisine yetebilecek maddî imkânlarla sahip olması gerekir. O, hiç kimsenin yardımına muhtaç olmadan, hiç kimseye yük teşkil etmeden kendisi ve ailesinin geçimini sağlayabilecek gelir, iş veya sanata sahip olmalıdır.⁸⁷ Eğer dâvetçi bu imkânları tek başına sağlayamıyorsa, müslümanlar ona yardım etmelidir. Dâvet görevi, özel yetenek ve müsait şartlar gerektirdiğinden, her müslümanın durumu buna elverişli olmayabilir. O zaman maddî imkâna sahip olanlar mallarının bir kısmını dâvet için ayırmalıdır. Çünkü dâvet, bütün müslümanların yapması gereken ortak bir görevdir.

10- İslâm'a dâvet, gerçekten zor ve meşakkatli bir iş olduğu için kuvvetli sabır ve azimli olmayı gerektirir. Sabır, acılara katlanmak, baştaki darlık ve sıkıntının geçmesi için Allah'ın yardımını celbedecek sebeplerin birincisidir. Sabretmeyenler devamlı darlık ve sıkıntı içerisinde dirler.⁸⁸

Allah Teâlâ, Lokman sûresinde dâvet yapacak olanlara şu şekilde tavsiyede bulunmaktadır :
"... İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir"⁸⁹

Kur'an-ı Kerim'de seksenden fazla ayet-i kerime sabırdan bahsetmektedir.⁹⁰ Bu ayetlerden bir çoğu sabretmenin zor bir iş olduğunu⁹¹ belirterek sabredenlere mükâfaat va'deder.⁹²

Peygamber (s.a.v.) ve onun güzide ashâbı, İslâm yolunda bir çok ezâ ve cefâlara maruz kalmalarına rağmen davalarından vazgeçmemişler, bu yoldaki sıkıntılara sabredip göğüs gererek İslâm'ı cihâna hakim kılmayı başarmışlardır.

Dâvetçinin sabra olan ihtiyacı, diğer insanların sabra olan ihtiyacından daha fazladır. Çünkü dâvetçi, başkalarına hakkı anlatacağı için her şeyden evvel kendi nefsiyle mücadele ederek iyilikleri yapmak ve kötülüklerden sakınmak zorundadır.⁹³ Bunu gerçekleştirmek ise büyük bir sabır gerektirir. Hele hele zamanımızda toplumun dejenere edildiği, nefislerin harama aşırı temayülünün bulunduğu, hakkın karşısına her türlü vasıtalarla set çekilmek istendiği bir ortamda insanları hakka ve iyiliğe çağırarak, bir çok acılar çekmeğe, zorluklara katlanmağa ve nefis fedakarlıkta bulunmaya dâvetçiyi mecbur etmektedir.

11- İnsanları İslâm'a dâvet etme hususunda, ilerleyen günümüz teknolojisinden de istifâde edilebilir. Bugün, uydu, telekomünikasyon, televizyon, telefon, fax ve mektup gibi sistemler vasıtasıyla bir mesaj, en kısa zamanda dünyanın dört bir yanına ulaştırılabilmektedir. Kitap, dergi ve gazete basımlarında kaydedilen ilerlemeler de, bu yolla yapılacak dâvet ve tebliğler açısından fevkalâde öneme hâizdir. Ayrıca, radyo ve teyp kasetleri, bilgisayarlar, duyurulmak istenen mesajın ulaştırılmasında çok mühim araç ve vasıtalar. Günümüz dâvetçilerinin, gelişen bu teknolojik imkânları dâvet yolunda kullanması zorunluluk arz etmektedir.

⁸⁴ Nisa 4/63.

⁸⁵ Tevbe 9/73.

⁸⁶ Nisa 4/63.

⁸⁷ Önkal, a.g.e., s. 183.

⁸⁸ Yazır, a.g.e., I, 340.

⁸⁹ Lokman 31/17.

⁹⁰ Abdulbâki, Muhammed Fuâd, el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerim, Dâru'l-Fikr, 1407/1987, s. 399-401.

⁹¹ Şûrâ 42/43; Âl-i İmran 3/186; Lokman 31/17.

⁹² Hz. Peygamber ve ashâbına yapılan işkence ve bu işkenceler karşısında gösterilen sabır ve fedakârlıklar hakkında geniş bilgi için bkz: Sırma, İhsan Süreyya, İslami Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence, Beyan yay., İstanbul, 1986.

⁹³ Saka, a.g.e., s. 71.

Her türlü şartlara riayet edilerek yapılan dâvet elbette netice verecektir. Ancak dâvetçi, şartları yerine getirmesine rağmen bazan muhatabı iknâ edemiyebilir. Yani muhâtab İslâm'ı kabul etmemek için direnebilir. Dâvetçi bu duruma bakıp da dâveti terketmemelidir. Çünkü dâvetçiye düşen tebliğ etmektir. Hidayete erdirecek olan ise sadece Allah Teâlâdır. O, Peygamberini teselli etmek için şöyle buyurmaktadır : "*Sen sabret, Allah'ın va'di haktr. İknâ olmayanların hali seni gevşetmesin*".⁹⁴

4.Din ve İbadet Özgürlüğü

Allah (c.c.), insanları Allah'ın dinine davet etmeyi müslümanlar üzerine bir görev saymakla birlikte, onları inanmaya zorlamayı yasaklamıştır. Herkes inancında serbesttir. Davet edilecek din İslam bile olsa zorlama yapılamaz.⁹⁵ İslâm dîni, insanların akıl ve fikirlerini kullanarak dinî inançlarını istedikleri gibi seçebilmeleri için onların din hürriyetini teminat altına almış, imanın esasını zor ve baskıya başvurmaksızın düşünce ve araştırmaya dayandırmıştır. Bu nedenle İslâm, kalplere girmek için zor ve baskıyı bir vasıta olarak kullanmadan, insanın aklına, fikrine ve gönlüne hitabeder.⁹⁶ Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur :

"*Dinde zo'uma yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır...*"⁹⁷

Bu ayetin tefsiri hakkında Kâffal (Ö:365/975) der ki; Allah Teâlâ tevhdin delillerini açıkça, gönüllere şifâ verici ve her türlü mazereti sona erdirecek biçimde beyan ettikten sonra küfürünü sürdürmesi hususunda artık kâfire hiç bir özür kalmadığını bildirmiştir. Zîra insanları zorla dine sokmak, imtihan yurdu olan şu dünyada caiz değildir. Çünkü dine zorlama, imtihan ve sınavın manasını geçersiz kılar.⁹⁸

"*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündeki kimselerin hepsi; topyekün elbette iman ederdi. Hal böyleyken sen insanları, hepsi mü'min olsunlar diye zorlayacak mısın ?*"⁹⁹ Bu ayet gösteriyor ki Allah herkesin iman etmesini dilememiştir; dolayısıyla zorlama boşunadır. Eğer Allah dileseydi bütün insanları bir örnek yaratabilirdi. Fakat Allah, insanlara akıl ve sorumluluk vererek onları kendi yollarını seçmekte hür bırakmıştır. Yapılacak şey, insana iyiyi-kötüyü, doğruyu-yanlış, güzeli-çirkini ayırdedebileceği bilgi ve imkânı sağlamaktır. Bu nedenle İslâm'ın tarihinde din, başlangıçtan itibaren bir eğitim meselesi olmuştur.¹⁰⁰

"*De ki : O (Kur'an) Rabbinizden (gelen bir) hakikattir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin...*"¹⁰¹ ayeti, insanlara inanıp inanmama hususunda tercih hakkı bırakmıştır. Ancak inanan ile inanmayan hiç bir zaman aynı değildir; biri cennetlik, diğeri cehennemliktir. Sadece din hürriyeti bakımından inananla inanmayan dünya hayatında aynı haklara sahiptir.¹⁰²

"*(Ey Muhammed) Biz seni onlar üzerine vekil olarak göndermedik*"¹⁰³ ayetini Beydâvî (Ö:685/1288), "*Biz, kâfirleri imana zorlama işini sana havale etmedik*"¹⁰⁴ diye tefsir ederek, Hz. Peygamberin bile imana zorlama yetkisi bulunmadığını belirtmiştir.

⁹⁴ Rum 30/60.

⁹⁵ Neseî, Abdullah Ahmed b. Mahmud, Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil, Dâru'l-Edâ, İstanbul, 1414/1993, I, 133; Yazır, a.g.e., II, 863.

⁹⁶ Özel, Ahmed, İslâm hukûkunda Ülke Kavramı-Dârulislam Dârulharb, İklim yay., 4. Baskı, İstanbul, 1991, s.97.

⁹⁷ Bakara, 2/256.

⁹⁸ Râzî, a.g.e., VII, 14.

⁹⁹ Yûnus 10/99.

¹⁰⁰ Bilgin, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi yay., Ankara, 1988, s.11.

¹⁰¹ Kehf 18/29.

¹⁰² Hamidullah, Muhammed, İslam'a Giriş, Terc : Kemal Kuşçu, İrfan yay., 3. Baskı, İstanbul 1973, s. 227.

¹⁰³ İsrâ 17/54.

¹⁰⁴ Beydâvî, Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, Dersaadet, İstanbul, tsz., I, 574.

İslâm, fertlere sadece istedikleri dine inanma özgürlüğünü tanımakla kalmamış, onların ibadet özgürlüğünü de mukaddes bir hak telakki etmiştir. Onların bu haklarına el uzatmak ve ferdin tabîi hakkı olan ibadet serbestliğini hırpalamak, din ve vicdan hürriyetine tecavüz sayılmıştır. Gönüldeki iman gibi, mabetdeki ibadet, duâ ve münacât da bir kanun ve karar mevzuu değildir ve olamaz. Kanunlar ve hükümetler mabet içinde hükmedemezler. Zira kanunun gayesi ve hükümetin varlığının hikmeti, özgürlükleri kısıtlamak değil, kötülük ve ahlâk dışı hareketleri önlemektir.¹⁰⁵

İnsanları: sahip oldukları haklardan birisi de mensup oldukları dinin akîde ve erkânını başkalarına öğretmek, okutmak, yaymak, telkin etmek ve bu sayede onları cehaletin pençesinden kurtararak kazanmaktır. Bütün dinlerde ve bilhassa İslâmîyette dîni yaymak, Allah katında en makbul amellerden sayılmıştır.¹⁰⁶ "Dinde zorlama yoktur" ayeti, muhtelif din sahiplerinden her birinin başkalarını, taassub ve hakîkati tıkamaya yer vermeden, delilsiz ve hüccetsiz olarak, zorla kabul ettirmeye yönelmeksizin, hikmet ve vaazu nasihatla dine çağırılmalarına mani değildir.¹⁰⁷ Çünkü din, eğitim, öğretim ve neşriyat ile korunabilir.

Hız. Peygamber zamanında Medine yahûdilerine mahsus "Beyt El-Midrâs" diye anılan bir eğitim-öğretim müessesesi vardı. Peygamber (s.a.v.) onların bu müessesede eğitim yapmalarına mani olmamıştır. Yine Necran hristiyanları ile yapılan antlaşmada Peygamber (s.a.v.), memleket halkına yalnız can ve mal emniyeti hususunda teminat vermekle kalmamış, patrik ve rahiblerin tayinini de katî olarak hristiyan cemaate terketmiştir.¹⁰⁸ Söz konusu antlaşmada şu ifadeler yer almaktadır: "Onlar antlaşma şartlarına uydukça, onların hiç bir kilisesi yıkılmayacak, din adamları yerlerinden çıkartılmayacak ve hiç kimseye dininden dönmesi için zorlama yapılmayacak."¹⁰⁹

Ensardan bir sahâbi, iki oğlunu İslâm'a girmeleri için zorlamıştı da Hız. Peygamber o sahâbeyi bundan men etmişti. Yine Hız. Ömer'e mü'min olmayan ihtiyar bir kadın, bazı ihtiyaçlarını talep için gelmişti. Kadın İslâm'a girmeyince Hız. Ömer onu, ihtiyaçları sebebiyle İslâm'a girmesi için zorladığını zannederek Allah'a şöyle dua etti: "Allahum! hiç bir zaman onu zorlamış değilim."¹¹⁰

Din hürriyeti konusunda, Osmanlı idaresi de kendinden önceki İslâm devletleri gibi, müslüman olmayanlara karşı iyi niyetli, müsâmahalı davranmış; onların dîni değerlerine hoşgörüle yaklaşmıştır. Osmanlıyı bu şekilde davranmaya sevkeden "insânî duyguları" olmakla beraber asıl sebep "dîni" dir. Zira mensub oldukları İslâm dîni, kendi dışındaki diğer dinlere en çok tolerans ve serbestlik tanıyan, o dinlerin mensublarının inançlarına, ibadetlerine hoşgörü ve her türlü haklarına saygı gösterilmesini, onlara karşı adaletli davranılmasını emreden bir dindir. Avrupa'da 17. yüzyılda bir felsefî sistem olarak ortaya çıkan "lâiklik" prensibi ve onun sonucu olan "din ve vicdan hürriyeti", İslâm âleminde çok daha önceleri uygulama sahası bulabilmiştir.¹¹¹ Bu nedenle din ve vicdan hürriyetinin, lâikliğin çıkışından çok daha önceleri İslâm medeniyetinde tatbik edildiğini söyleyebiliriz.

İslâm'ın insanlığa tanıdığı din ve vicdan hürriyetine, ne yazık ki diğer milletlerde rastlamak pek mümkün olmamıştır. Endülüs'te engizisyon mahkemeleri, doğuda haçlı saldırıları esnasında meydana gelen cinayetler, tarih kitaplarına kara harflerle yazılmıştır. Batıların din hürriyeti dedikleri şey, şekilcilikten öteye geçememiştir. Komünist ülkelerde de durum Batıdakinden farksız-

¹⁰⁵ Başgil, Ali Fuad, Din ve Laiklik, Yağmur yay., 6. Baskı, İstanbul, 1991, s. 118-119.

¹⁰⁶ Başgil, a.g.e., s. 121; Ceylan, Hasan Hüseyin, Cumhuriyet Dönemi Din Devlet İlişkileri, Rehber yay., 10. Baskı, Ankara, 1992, I, 21.

¹⁰⁷ Ebû Zehra, Muhammed, İslâm'da Beşerî Münasebetler, Terc: Hüseyin Algül-Osman Şekerci, Şamil yay., İstanbul, tsz. s. 79.

¹⁰⁸ Hamidullah, İslâm'a Giriş, s. 235.

¹⁰⁹ Ebû Davûd, İmare 30, II, 184.

¹¹⁰ Ebû Zehra, a.g.e., s. 50.

¹¹¹ Şahin, M. Süreyya, Osmanlı Devletinin Hristiyanlarla Münasebetleri (makala), Asrımızda Hristiyan-Müslüman münasebetleri, İlmî Neşriyat, sayı:16, İst., 1993, s.111.

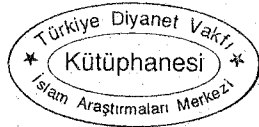
dır. Sırf inançlarından dolayı müslümanlar toptan imha hareketlerine maruz kalmışlardır. Rusya'da müslümanların sayısı yirmibeş yılda yaklaşık kırk milyondan yirmiiki milyona düşmüştür. Onlar, zorunlu ihtiyaçların sağlanabildiği ihtiyaç karnelerinden mahrum olmuşlar ve şu sözlerle alay edilmişlerdir : "*Dilerseniz namaz kılabilirsiniz. Fakat devlet size yiyecek bir şey vermez. Siz yiyeceğinizi Allah'dan isteyin.*" Çinde, Yugoslavya'da ve daha birçok yerlerde müslümanlar benzer muşbetlerle karşı karşıya bırakılmışlardır.¹¹² Aynı şekilde Amerika ve Güney Afrika'da siyah derili insanların, sırf siyah ırktan oldukları için topluca öldürülmeleri, atom ve hidrojen bombalarına hedef olmaları,¹¹³ Bosna'da, Karabağ'da, Çeçenistan'da ve dünyanın daha birçok yerlerinde insanların sadece inançlarından dolayı zulme uğramaları, İslâm'ın tanıdığı din ve vicdan özgürlüğüne insanlığın ne kadar muhtaç olduğunu bir kanıttır.

İslâm idaresi altında bulunan zımmîlerin (gayrimüslim azınlıkların) söz konusu inanç ve ibadet hürriyeti, onların İslâm dinine hakaret ve saygısızlıkta bulunmamaları şartına bağlıdır. Gayrimüslimler, kendileriyle yapılmış olan antlaşma şartlarına bağlı kalmak, kendi dinlerince de suç kabul edilen hususlara uymadıklarında verilecek hükümlere uymak ve İslâm dinine gereken saygıyı göstermekle yükümlü oldukları gibi; İslâm'ın ve müslümanların aleyhine, İslâm toplumunun bütünlüğünü bozmaya yönelik herhangi bir faaliyette de bulunamazlar.¹¹⁴

Din ve ibadet özgürlüğü hususunda müslüman fakihler, Kur'an naslarından, Hz. Peygamberin söz ve davranışlarından ve sahabenin uygulamalarından hareket ederek şu kaideyi tesbit etmişlerdir : "*Onları (gayrimüslimleri) din edindikleri şeylerle ve kendi özel halleri ile başbaşa bırakmamız emredildi.*"¹¹⁵

Tarih boyunca İslâm fatihleri ve hükümdarları, "Dinde zorlama yoktur"¹¹⁶ ayeti hükmüne amel ederek, kimseye cebren İslâmiyeti kabul etmeye zorlamamışlar, her millete karşı bu ayetin hükmünü korumaya gayret etmişlerdir. İslâm'da var olan bu din ve vicdan hürriyeti, kolaylık ve sadelik, her milletin dikkatini celbetmiştir. İşte bu câzibe sebebiyledir ki İslâm, az zamanda büyük bir yayılma göstererek¹¹⁷ önce Arap yarımadasında, daha sonra da dünyanın bir çok yerlerinde milyonlarca insanın gönlünde taht kurabilmiştir.

İslâm'ın davet anlayışı, insanları zorla bir ideolojiyi kabul ettirmeye zorlamak gibi emperyalist emellere dayanmaz. Onun gayesi, dünya ve ahiret seadeti için gönderilmiş olan Allah'ın nizamıyla bütün insanların tanışmasını sağlamaktır. İslâm'ın mesajı ulaştıktan sonra, artık kişi onu kabul edip etmemekte serbesttir; isterse müslüman olur, isterse eski inançlarına bağlı kalarak yaşamını sürdürebilir.

¹¹² Kutub, Seyyid, İslâm'da Sosy: Adalet, Terc : M. Beşir Eryarsoy, Şûrâ yay., İstanbul, 1991, 1991, s. 268.

¹¹³ Havva, Said, İslâm, Terc : Salih Uçan, Petek yay., İstanbul, 1987, IV, 16.

¹¹⁴ Eryarsoy, M. Beşir, İslâm Devlet Yapısı, İşaret yay., 2. Baskı, İstanbul, 1988, s. 287.

¹¹⁵ Ebû Zehra, a.g.e., s. 53.

¹¹⁶ Bakara 2/256.

¹¹⁷ Vehbi, Mehmed, Ahkâmı Kur'aniye, Üçdal Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul, 1966, s. 333-334; Kutub, İslâm'da Sosyal Adalet, s. 267.